

भारतीय शिक्षा बोर्ड
प्रतिदर्श प्रश्न पत्र 2025-26
कक्षा - दसवीं
संस्कृत - अ (002)

	निर्धारित समय: - होरात्रयम्	अधिकतम अंकाः - 80
	Time allowed - 3 hours	Maximum marks - 80
	सामान्य निर्देशाः -	
	General Instructions: -	
	निम्नलिखित निर्देशों को ध्यान से पढ़ें एवं पूर्णरूप से उनका अनुपालन करें।	
(i)	कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में — मुद्रित पृष्ठ हैं।	
	Please check that this question-paper contains — printed pages.	
(ii)	प्रश्न-पत्र के दाहिने हाथ की ओर दिये गए कोड नं. को क्षत्र उत्तर-पुस्तिका के मुखपृष्ठ पर लिखें।	
	Code No. given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer book by the candidate.	

Q.No.	Question	Marks
(iii)	कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में 12 प्रश्न हैं। Please check that this question paper contains 12 questions.	
(iv)	कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, उत्तरपुस्तिका में प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें। Please write down the serial Number of the question in the answer-book before attempting it.	
(v)	इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है। प्रश्न-पत्र का वितरण सुबह में 10-15 बजे किया जाएगा। सुबह में 10-15 से 10-30 बजे तक छात्र प्रश्न-प्रश्न को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका में कोई उत्तर नहीं लिखेंगे। 15 minutes time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10:15 a.m., From 10:15 a.m. To 10:30 a.m., the students will read the question paper only and will not write the any answer on the answer book during this period.	

Q.No.	Question	Marks
(vi)	यह प्रश्न-पत्र दो खण्डों में विभाजित किया गया है - खण्ड 'क' एवं 'ख'। सभी प्रश्न अनिवार्य हैं। This question paper comprises two sections - 'A' and 'B'.	
(vii)	खण्ड 'क' में प्रश्न संख्या 1 से 6 तक हैं: प्रश्न हैं। प्रश्न संख्या 1 के लिए 10 अंक, प्र.सं. 2 के लिए 5 अंक, प्र.सं. 3 के लिए 10 अंक, प्र.सं. 4 के लिए 5 अंक, प्र.सं. 5 के लिए 12 अंक एवं प्र.सं. 6 के लिए 8 अंक निर्धारित हैं। In section 'A' - total questions are six i.e. Q.No. 1 carry 10 marks, Q.No. 2 carry 5 marks, Q.No. 3 carry 10 marks, Q.No. 4 carry 5 marks, Q.No. 5 carry 12 marks and Q.No. 6 carry 8 marks.	
(viii)	खण्ड 'ख' में प्रश्न सं. 7 से 12 तक हैं: प्रश्न हैं। प्र.सं. 7, 8 व 9 में प्रत्येक के लिए 5 अंक, प्र.सं. 10 के लिए 5 अंक, प्र.सं. 11 के लिए 4 अंक तथा प्र.सं. 12 के लिए 6 अंक निर्धारित हैं।	

Q.No.	Question	Marks
	In section 'B' total questions are six i.e., Q. No. 7 To 12, Q. No. 7, 8 and 9 carry 5 marks each, Q. No. 10 carry 5 marks, Q. No. 11 carry 4 marks and Q. No. 12 carry 12 carry 6 marks.	
(ix)	प्रश्न-पत्र में समाग पर (उ. सं. 11 को छोड़कर) कोई विकल्प नहीं है। तथापि उ. सं. 1 से उ. सं. 10 व 12 में आन्तरिक विकल्प दिये हुए हैं। ऐसे प्रश्नों में केवल एक ही विकल्प का उत्तर लिखिए।	
	There is no overall choice (except Q. No. 11) in the question-paper. However, an internal choice has been provided in Q. No. 1 to Q. No 10 and 12. You are have to attempt only of the choice in such questions.	
(x)	इसके आतिरिक्त, आवश्यकतानुसार प्रत्येक अनुभाग और प्रश्न के साथ यथोचित निर्देश दिये गए हैं।	
	In addition to this separate instructions are given with each section and questions, wherever necessary.	

Q.No.	Question	Marks
	रवण्डः 'क'	50 अङ्काः
	[SECTION - A]	
1	अधः प्रदत्तप्रश्नेषु उचितं विकल्पं चित्वा लिखत। (केवलं दशप्रश्नाः)	1x10 = 10
(i)	परिभाषासूत्रं किमस्ति ? (अ) अव्ययीभावः (ब) सहसुपा (स) समर्थः पदविधिः (द) यस्य चायाम्	
(ii)	अव्ययीभावसमासस्य सामीप्यार्थे उदाहरणं किम् ? (अ) सुभारतम् (ब) उपकुम्भम् (स) अनुसूपम् (द) प्रत्यर्थम्	
(iii)	कतिविधं बाहुल्यकं वदन्ति ? (अ) द्विविधम् (ब) त्रिविधम् (स) चतुर्विधम् (द) पञ्चविधम्	
(iv)	कः समासः तत्पुरुषसंज्ञकः भवति ? (अ) द्विगुः (ब) द्वन्द्वः (स) 'अनुर्यत्समया' सूत्रकृतसमासः (द) श्रौलो बहुव्रीहिः	
(v)	' प्रासङ्गिक ' उपमानानि सामान्यवचनैः 'इति सूत्रस्योदाहरणं किम् ? (अ) पापनापितः (ब) क्षमश्यामो देवदत्तः (स) याज्ञिककितवः (द) पुरुषव्याघ्रः	

Q.No.	Question	Marks
(vi)	'अब्राह्मणः' अत्र केन सूत्रेण तत्पुरुष समासः ? (अ) कालाः परिमाणिना (ब) ईषदकृता (स) नञ् (द) न निर्धारिते	
(vii)	'सह पुत्रेण आगतः सपुत्रः' अत्र कः समासः ? (अ) बहुव्रीहिः (ब) अव्ययीभावः (स) तत्पुरुषः (द) कर्मधारयः	
(viii)	'मासेनानुवाकौ उधीतः' इत्युदाहरणं कस्य सूत्रस्य ? (अ) कालाध्वनोरत्यन्त संयोगे (ब) अपवर्गे तृतीया (स) तृतीया-च होश्चन्दसि (द) कर्मणि द्वितीया	
(ix)	'वृक्षात् पर्णानि पतन्ति' अत्र प्रयोगे पञ्चमीविभक्तिकारकं सूच्यं किम् ? (अ) हेतौ (ब) यतश्च निर्धारणम् (स) अपादाने पञ्चमी (द) पञ्चमी विभक्ति	
(x)	'मातुः स्मरति' अत्र 'षष्ठीविभक्तिः' केन सूत्रेण ? (अ) अचीगर्थदयैशां कर्मणि (ब) कृजः प्रतियत्ने (स) आशिषि नाथः (द) दिवस्तदर्थस्य	
(xi)	'अगात्' इति ^{कस्य} सूत्रस्योदाहरणं किम् ? (अ) लुङि-च (ब) इणो गा लुङि (स) गङ् लिटि (द) विभाषा लुङ् लृट् लोटः	
(xii)	'व्यमप्रोश्च' इति सूत्रस्योदाहरणं किम् ? (अ) लज्जः (ब) व्यासः (स) प्रादः (द) व्यास	

Q.No.	Question	Marks
2-	अधोलिखितसूत्रेषु रेखाङ्कितानि पदानि आपृत्य यथानिर्देशम् उत्तरत । (केवलं पञ्चप्रश्नाः)	१ × ५ = ५
(i)	यावदवधारणे (पदच्छेदः कः?)	
(ii)	सप्तमी शोडशेः (विभक्तिः का?)	
(iii)	कडाराः कर्मधारये (वचनं किम्?)	
(iv)	सप्तमीपञ्चम्यो कारकमध्यै (समासः कः?)	
(v)	तुमर्हन् च भाववचनात् (पदच्छेदः कः?)	
(vi)	नमो गुरुभ्यः । (विभक्तिः का?)	
(vii)	शुद्रजन्तवः (समासः कः?)	
3-	कैषाञ्चन पञ्चसूत्राणां सौदाहरणम् अर्थं लिखत ।	१ × ५ = १०
(i)	सङ्ख्या वंश्येन	
(ii)	कर्तृकरणे कृता बहुलम्	
(iii)	अनेकमन्यपदार्थे	
(iv)	चतुर्थे सम्प्रदाने	
(v)	कर्तृकर्मणोः कृति	
(vi)	द्विगुरेकवचनम्	
(vii)	थेषाञ्च विरोधः शाश्वतिकः	
4-	यथेच्छं पञ्चसूत्राणि पूर्णं कृत्वा लिखत -	१ × ५ = ५
(i)	पूरणगुणसुहितार्थसद्व्ययः	
(ii)	उपमितं व्याख्यादिभिः	
(iii)	गत्यर्थकर्मणि द्वितीयाचतुर्थ्यो	

Q.No.	Question	Marks
	(i) नमः स्वस्ति स्वाहा स्वधार्ता ०	
	(ii) पृथग्निवर्तमानानामिस ०	
	(iii) परवल्लिङ्गं ०	
	(iv) अत्रिभृगुकुत्सवसिष्ठ ०	
5-	यथैच्छं त्रीणि रूपाणि असुत्रं साधयत । निर्मक्षिकम्, अष्टाध्यायी, कुम्भकारः, अप्ससह, विभक्तिः ।	4X3= 12
6-	आतिलघूत्तरीयाः प्रश्नाः साधनीयाः । (केवलम् अष्टप्रश्नाः)	1X8= 8
	(i) 'पुरुषसिंहः' अस्य विग्रहः कः ?	
	(ii) 'मुहूर्त्तसुरवम्' अत्र कः समासः ?	
	(iii) 'पञ्चरात्रधनः' अस्य विग्रहः कः ?	
	(iv) कटः कृतोऽनेन कृतकटः । अत्र केन सूत्रेण 'कृत' शब्दस्य पूर्वनिष्पत्तिः ?	
	(v) 'अनामिहिते' इत्यस्य कौटुम्भिकः ?	
	(vi) 'पाकाय व्रजति' अत्र चतुर्थी केन सूत्रेण ?	
	(vii) 'अङ्गविकार' इत्यर्थकशब्दे का विभक्तिः भवति ?	
	(viii) 'सम्पुष्टि संज्ञा' विधायकं सूत्रं लिखत ।	
	(ix) 'माथुराः पारमिपुत्रकेभ्यः सुकुमारतराः' अत्र प्रयोगे केन सूत्रेण पञ्चमी विभक्तिः भवति ?	
	(x) 'श्लु' प्रत्ययस्य उदाहरणं किम् ?	

Q.No.	Question	Marks
	खण्ड: 'ख' SECTION-13	[30 अङ्काः]
7.	अघोलिरिवतं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतैः उत्तरत - " बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम् । तथापि अहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनाम् अनुभवामि । यतो हि अयम् अन्येभ्यो दुर्बलः । सर्वेष्वपत्येषु जननी तुल्यवत्सला स्त्री । तथापि दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिक्य कृपा सहजैव ।" इति । सुरमिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्य आरवण्डलस्यापि हृदयमद्रवत् । स च तामेव असान्त्वयत् - " गच्छ वत्से, सर्वं भद्रं जायेत ।"	5
	प्रश्नाः (अ) एकपदेन उत्तरत - (i) सुरमेः कति अपत्यानि सन्ति? (ii) सर्वेष्वपत्येषु तुल्यवत्सला को भवति? (आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (प्रश्नैकम्) (i) कस्मिन् मातुः अभ्यधिक्य कृपा सहजैव भवति? (ii) इन्द्रः, सुरमिं सान्त्वयन् किम् अकथयत्? (इ) यथानिर्देशमुत्तरत - (i) 'अनुभवामि' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम् ? प्रयुक्तम् ? (ii) 'सर्वं भद्रम्' अत्र विशेष्यपदं किम् ? (iii) 'पुत्रे' इत्यस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ? (iv) 'बली' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदं किं प्रयुक्तम् ?	$\frac{1}{2} \times 2 = 1$ $1 \times 1 = 1$ $1 \times 3 = 3$

Q.No.	Question	Marks
8.	अधोलिखितं प्रलोकं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणौ बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः। पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः, करीच सिंहस्य बलं न भूषकः ॥	5
(अ)	श्लोकपदेन उत्तरत - (i) गुणं कः वेत्ति? (ii) पिकः कस्य गुणं वेत्ति?	$\frac{1}{2} \times 1 = 1$
(आ)	पूर्णवाक्येन उत्तरत - (प्रश्नैकम्) (i) निर्बलः किं न वेत्ति? (ii) भूषकः कस्य बलं न वेत्ति?	$1 \times 1 = 1$
(इ)	यथानिर्देशमुत्तरत - (प्रश्नत्रयम्) (i) 'गुणी गुणं वेत्ति' अत्र कर्तृपदं किं प्रयुक्तम्? (ii) 'कोकः' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम्? (iii) 'दोषम्' इति पदस्य अत्र विपरीतार्थकं पदं किं प्रयुक्तम्? (iv) अत्र पद्ये क्रियापदं किं प्रयुक्तम्?	$1 \times 3 = 3$
9.	अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - शमः - अहो ! उदात्तरज्यः समुदाचारः। किं नामधेयौ भवतौ गुरुः ?	5

Q.No.	Question	Marks
	लवः - ननु भगवान् वाल्मीकिः ।	
	शभः - केन सम्बन्धेन ?	
	लवः - उपनयौपदेशेन ।	
	शभः - अहमत्रभवतोऽजनकं नामतो वेदितुमिच्छामि ।	
	लवः - न हि जानाम्यस्य नामधेयम् । न कश्चित्दास्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति ।	
	शभः - अहो माहात्म्यम् ।	
	कुशः - जानाम्यहं तस्य नामधेयम् ।	
	शभः - कथं वदाम् ?	
	कुशः - निरनुक्रोशो नाम ---	
	शभः - वेयस्य, अपूर्व स्वप्न नामधेयम् ।	
	विदुषकः (विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि । 'निरनुक्रोश' इति कः सर्वं भणति ?	
	कुशः - अम्बा ।	
	प्रश्नाः	
(अ)	एकपदेन उत्तरत -	$\frac{1}{2} \times 2 = 1$
(i)	किं नामधेयो भवतोर्गुरुः इति कः पृच्छति ?	
(ii)	स्वपितुः नाम कः जानाति ?	
(अ)	पूजावाक्येन उत्तरत - (प्रश्नैकम्)	$1 \times 1 = 1$
(i)	भगवान् वाल्मीकिः केन सम्बन्धेन लवकुशयोः गुरुः अस्ति ?	
(ii)	कुशमुखात् पितुः नाम 'निरनुक्रोश' इति श्रुत्वा शभः किम् अवदत् ?	
(इ)	यथानिर्देशमुत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्)	$1 \times 3 = 3$
(i)	'कश्चित् तस्य नाम तपोवने न व्यवहरति' अत्र कर्तृपदं किम् ?	
(ii)	'माता' इत्यस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?	
(iii)	'निरनुक्रोशः' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदं किं प्रयुक्तम् ?	
(iv)	'ननु भगवान् वाल्मीकिः' अत्र विशेषणपदं किम् ?	

Q.No.	Question	Marks
10.	रेरकङ्कितपदानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । (कैवल्य पञ्च प्रश्नाः)	1 x 5 = 5
(i)	उद्याने पक्षिणां कलरवं चेतः प्रसादयति ।	
(ii)	बुद्धिमती पुत्रद्वयौपेता पितुर्गृहं चलिता ।	
(iii)	शरीरस्य आघासजननं कर्ष व्यायामः इति कथ्यते ।	
(iv)	मयूरस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना ।	
(v)	चौरस्य पादधनिना अतिथिः प्रबुद्धः ।	
(vi)	इदानीं भूकम्पकारणं विचारणीयं तिष्ठति ।	
(vii)	तृणानाम् अग्निना सह विरोधो भवति ।	
11	अपौरुषित्वश्लोकस्य अन्वयश्रुतिं मञ्जूषाप्रदत्तपदानां सहायतया कुरुत - य इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च । न कुर्यादहितं कर्म स परैर्मयः कदापि च ॥ अन्वयः - यः (जनः) आत्मनः (i) — प्रभूतानि सुखानि च (ii) — सः (iii) — कदापि अहितम् (iv) — न कुर्यात् । मञ्जूषा कर्म, श्रेयः परैर्मयः, इच्छति	1 x 5 = 5

Q.No.	Question	Marks
	अथवा	
	रुक् एव रवगो मानी वने वसति चातकः । पिपासितो वा श्रियते याचते वा पुरन्दरम् ॥	
	अन्वयः — रुक्ः एव (I) — रवगः (II) — वने वसति, वा पिपासितः (III) — वा (IV) — याचते ।	
	मञ्जूषा	
	पुरन्दरम्, चातकः मानी, श्रियते	
12	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारम् अर्थचयनं कुरुत । (केवलं प्रश्न षट्कम्)	1x6=6
	(I) नवमालिका <u>रुसालं</u> मिलिता रुचिरं संगमनम् । (क) आम्रम् (ख) पुष्पम् (ग) भ्रमरम्	
	(II) स व्याघ्रः तथा कृत्वा <u>काननं</u> ययौ । (क) पर्वतम् (ख) वनम् (ग) जलाशयम्	
	(III) <u>वयस्य</u> , अश्रुर्न रवतु नामधेयम् । (क) भ्रातः (ख) स्वामिन् (ग) मित्र !	
	(IV) उदये <u>सविता</u> रक्तः भवति । (क) रश्मिः (ख) सूर्यः (ग) चन्द्रः	

Q.No.	Question	Marks
(V)	वसन्त समये प्राप्ते <u>पिकः</u> मधुरं कूजाते । (क) भयूरः (ख) कौकिजः (ग) कपोतः	
(VI)	निर्घ्नो जनः परिश्रम्य <u>वित्तम्</u> उपार्जितवान् । (क) अन्नम् (ख) यशः (ग) धनम्	
(VII)	चूमभस्मावृतं जायते तदा उद्यानम् <u>मागेनम्</u> । (क) उद्यानम् (ख) चरा (ग) आकाशम्	
(VIII)	यं यं पश्यसि तस्य तस्य <u>पुरतः</u> मा ब्रूहि दीनं वक्त्र । (क) अग्रैः (ख) दृष्टतः (ग) उद्गतः	